

recipování jistého díla vyvolává otázku, proč právě v jisté době k této recepci došlo. S tímto problémem úzce souvisí jiný problém, totiž otázka přejímání uměleckých děl jako pouhých *resultátů*, s ohlednutím ke všem těm „infrastrukturám“, v jejichž lůně díla původně vznikla. Tak se objevuje otázka *manýristických* stylů v novém osvětlení sociologie. Niebling dochází k závěru, že pouhý přenos hotových výsledků, vytržených z atmosféry a z kontextu, má za následek přemíru manýry a exaltovanosti. Opomínutá base je však přesto přítomna, a právě ve svém zatačení a potlačení působí, nejsou spoutána formově. Tak se spodní vrstvy — city a nálady — dostávají na povrch a začnou dominovat: dochází k převrácení normální situace. Vlády se zmocňuje skoro patologický subjektivismus, deformace, faantastika, nervosní sensibilita — znaky krise.

Celkově lze o Nieblingově studii říci jedno: ve svém úsilí o vybudování pojmoslovné základny sociologie umění a ve vyzdvihování sociální stránky výtvarného umění má bezpochyby svůj *raison d'être*. Niebling se také snaží pracovat s moderními metodami sociologie, k nimž ovšem zřejmě nepočítá (aspoň v uvedeném příspěvku) marxistickou sociologii umění. Tím se stává, že často musí znovu řešit problémy znovu a objevovat fakta tam, kde již bylo jisté řešení podáno dříve.

Oleg Sus

Nové sovětské vydání Mehringova životopisu Karla Marxe.

Biografie Karla Marxe patří zcela nepochybně k nejvýznamnějším dílům německého marxisty a revolucionáře Franze Mehringa (1846—1919). A nejen to. Tento již před čtyřiceti lety vydaný spis — výsledek mnohaletého Mehringova studia — je přes své nedostatky dosud živý a cenný. Obsahuje tolik zajímavých, celou Marxovu činnost zahrnujících a svěže podaných faktů, že v tomto směru nebyl dosud překonán a představuje základ každého studia a zkoumání Marxe i dějin marxismu. Proto také bylo v Sovětském svazu připraveno nové vydání tohoto Mehringova klasického spisu (*Karl Marks, Istorija jeho žizni*, Moskva 1957, str. 607); vedle rejstříků a poznámkového aparátu je opatřeno úvodní stati B. Krylova a N. Kolpinského (str. 7—24), v níž jsou jednak zdůrazněny známé přednosti díla, jednak — a tomu je věnována větší část předmluvy — přehledně vypočteny některé hlavní omyly a nesprávnosti Mehringova obrazu Karla Marxe.

Snad nejzávažnějším Mehringovým omylem je jeho chybné pojetí činnosti Lassalleovy a Marxova a Engelseva zápasu s Lassallem a lassallovstvím. Rozpory mezi Marxem a Engelsem považuje Mehring za pouhé náhodné nedorozumění, v němž prý pravda byla na straně Lassallově, a nedovede pochopit, že tu zakladatelům marxismu šlo o zcela zásadní otázky programu, taktiky a organizace dělnického hnutí, dále o problém způsobu sjednocení Německa atd. Mehring příliš přeceňuje význam samotného Lassalla a staví tohoto maloburžoasního socialistu a hegelovského idealistu přímo vedle Marxe; odmítal také důvodně Marxovo podezření na Lassallovu tajné styky s Bismarckem (které ovšem byly dokumentárně potvrzeny až po Mehringově smrti). Uniklo mu, že lassallovství bylo budováno na teoretických základech, které jsou v podstatě cizí a nepřátelské vědeckému socialismu, a že bránilo vytvoření skutečně revoluční dělnické strany. Tento nesprávný postoj k lassallovství se pak nutně projevil i v Mehringově vysvětlování historické úlohy I. internacionály. Neberu tu v úvalu, že se marxismus vytvořil a vyvíjel v boji nejen proti ideologii buržoasní, ale i proti oportunistickým směrům a anarchistickým žívlům v dělnickém hnutí, a proto nemůže pravdivě zachytit Marxovy a Engelsevy zápasy a charakter Internacionály. Ani tu nedovedl Mehring pochopit principiální rozdíl mezi lassallovcem Schweitzereim a Marxem, bránil Schweitzera (který — jak se později ukázalo — byl přímo podporován Bismarckem) proti Marxově kritice.

Podobně nesprávně osvětluje Marxův boj proti anarchismu, snaží se tento sektářský maloburžoasní směr sblížovat s marxismem, nechápe desorganizující činnost anarchistů v čele s Bakuninem atd. Proto také nesprávně hodnotí význam haagského kongresu, který byl závěrečným aktem vítězného boje s protiproletářskými tendencemi v Internacionále. Mehring tu v Marxově nesmiřitelném boji (o němž se domnívá, že pramení pouze z osobních motivů) vidí rozleptávání revoluční jednoty, nechápaje, že skutečná jednota proletariátu vznikla právě vyloučením všech protiproletářských směrů, především anarchismu. Kromě toho Mehring nedovede správně určit příčiny rozpuštění I. internacionály. Stejně nepochopil historický význam Pařížské Komuny jako zárodku státu nového typu a jejího vlivu na vývoj Marxových názorů. Mehring si poměrně velmi málo všimá Marxových (a Engelsevých) zobecnění zkušeností Komuny, zejména učení o diktatuře proletariátu, které — jak o tom svědčilo již jeho stanovisko k anarchismu — nepochopil. Je to zřejmě zejména z jeho pohledu na Marxovu *Kritiku gothajského programu*, z níž opomíjí rozvinutí

učení o diktatuře proletariátu, o státu v přechodném období, o dvou fázích komunistické společnosti atd.

Autoři předmluvy upozorňují i na několik dalších případů, kdy Mehringovi unikl význam toho nebo onoho Marxova spisu a marxistické teorie vůbec. Jde především o nedocenění důležitosti raných děl Marxových a Engelsových, *Svatá rodina* a *Německá ideologie*, které tu vyplynulo z nepochopit úlohy Marxova a Engelsova boje proti mladohegelovcům a „pravým socialistům“. Také Marxův pamflet *Pan Vogt* znamenal v dějinách marxismu víc než osobní obranu (jak se domníval Mehring), totiž jeden z aktů teoretického zápasu za osvobození proletariátu od buržoasního a maloburžoasního vlivu, za revoluční řešení problému sjednocení Německa atd. Podcenění významu marxistické teorie se objevuje i v tom, že předpoklady vzniku I. internacionály vzpomíná Mehring pouze v růstu dělnického hnutí, a nikoli také v teoretické činnosti Marxové a Engelsově.

Vcelku lze říci, že omyly Mehringa-historika marxismu spadají na vrub Mehringa-teoretika marxismu. Společný jmenovatel všech chyb spatřují autoři předmluvy v Mehringových ideologických posticích, které byly určeny jeho příslušností k levice předválečné německé sociální demokracie: „Mehring podobně jako ostatní němečtí leví nedoceňoval úlohu revoluční strany a revoluční teorie, leckdy kolísal mezi bolševismem a menševismem, nepochopil význam svazku dělnické třídy a rolnictva, obával se dospět až k úplné roztržce s oportunisty pro falešně chápanou nutnost zachování jednoty strany. Proto nebyl s to správně pochopit příčiny nesmířitelného Marxova boje se Stephanem Bornem, Proudhonem, Lassalem, Schweitzerem, Bakuninem a jinými protivníky marxismu.“ (Str. 9.) Zde by ovšem bylo třeba autory v lecčems doplnit; zejména o konstatování, že poměr k Lassalovi byl (jak ukázal např. Lukács) u Mehringa hlubší, totiž byl to pozůstatek vlivu, jímž prošel v mládí apod. Předmluva spravedlivě připomíná, že ovšem řada Mehringových omylů byla způsobena tím, že neměl k dispozici později objevené materiály, dokumenty i spisy Marxovy a Engelsovy. Je škoda, že se předmluva — psaná vůbec příliš s hlediska dějin dělnického hnutí a málo s hlediska dějin marxismu — nezmiňuje (s výjimkou *Německé ideologie*) o dalších dílech Marxových a Engelsových, které zůstaly mimo rámec Mehringovy knihy; tento nedostatek mohl být odstraněn alespoň bibliografickým doplňkem. V tomto směru zůstalo vydání daleko za ediční prací E. Fuchse (viz jeho doslov k XII. svazku Mehringových spisů, 1933), byť ji ovšem překonává ve smyslu ideologickém. Tím spíše však možno pociťovat jako nedostatek, že tu není podán souvislejší obraz nových pomehringovských poznatků o Karlu Marxovi. Ale snad sovětská redakce záměrně neminula Mehringův spis doplňovat, aby tím zdůraznila nepopírný fakt, že jde o klasické dílo jisté ukončené epochy marxovského bádání, nikoli o moderní kompendium. Tím ovšem nemá být popřeno to, co bylo řečeno v úvodu tohoto referátu. Jakkoli jde o dílo své doby, jako celek je stále živé a užitečné. Bylo by si jen přát, aby bylo znovu vydáno i česky, když český překlad z roku 1924 — ostatně málo zdařilý — je již prakticky nedostupný.

Jiří Cetl

Miroslav Blažek: **Hospodářský zeměpis Československa**. Orbis, Praha 1958, str. 407.

Velmi pracně a zdlouhavě jsme až dosud shledávali mezi roztržštěnou a často i nesourodou literaturou zprávy o hospodářskozeměpisných změnách, kterými Československo prošlo od roku 1945. Výsledný a syntetický obraz těchto změn chyběl úplně. Dosavadní hospodářská a zeměpisná literatura, která zachycovala území republiky jako celek většinou dnes už úplně zastarala a slouží zčásti jen jako pramenný historický materiál. Nebereme-li v úvahu středoškolské učebnice, vysokoškolská skripta a drobnější časopisecké články, máme k dispozici sotva dvacet významnějších, souhrnných knižních publikací vydaných po roce 1918, které se zabývají hospodářskozeměpisnou situací. (Mimo *Československou vlastivědu*, která vycházela v letech 1929—1931 v Praze za redakce V. Dědiny.) Z těchto publikací je třeba jmenovat zejména práci J. Moschelese: *Wirtschaftsgeographie der Tschechoslowakischen Republik* (1921), dále Gruberovu: *Czechoslovakia — A Survey of Economic and Social Conditions* (New York 1924), nebo česky vydané dílo F. Zachystala *Hospodářský zeměpis Československé republiky se zřetelem k jeho historickému vývoji* (1931). Jednou z posledních, před II. světovou válkou vydaných prací je Weirichovo *Staré a Nové Československo*. Seznam publikovaných děl po roce 1918 by stačilo doplnit dalšími devíti pracemi (jejich seznam) je uveden v novém Blažkově *Hospodářském zeměpisu Československa* na str. 390) a jejich výčet by byl zhruba uzavřen.

A novější literatura, vydaná už po roce 1945 je bohužel ještě chudší, ačkoliv právě v této době prodělala naše republika tak dalekosáhlé sociální i ekonomické a z části územní